

O'ZBEKISTON AHOLISINING DEMOGRAFIK O'SISHI

Ilmiy rahbar To'rayeva Zilola

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Xudoyberganov Imomboy

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston aholisining demografik o'sishi, uning asosiy omillari, hududlar bo'yicha farqlari hamda bu jarayonning iqtisodiy va ijtimoiy hayotga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda 2010–2025-yillar oralig'idagi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida aholining soni, tug'ilish va o'lim ko'rsatkichlari, tabiiy o'sish sur'atlari, migratsiya hamda urbanizatsiya jarayonlari o'rganilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston aholisi yil sayin barqaror o'sib bormoqda, bu esa mehnat resurslari, ta'lim tizimi, infratuzilma va sog'liqni saqlash sohalarida yangi vazifalarni yuzaga keltirmoqda.

Kalit so'zlar: demografiya, aholi o'sishi, tug'ilish, o'lim, migratsiya, urbanizatsiya, yosh tarkibi, barqaror rivojlanish.

ДЕМОГРАФИЧЕСКИЙ РОСТ НАСЕЛЕНИЯ УЗБЕКИСТАНА

Научный руководитель Тураева Зилола

Ташкентский государственный экономический университет

Худойберганов Имомбой

Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация: В статье рассматривается демографический рост населения Узбекистана, основные факторы, влияющие на него, региональные различия и социально-экономические последствия. На основе данных Государственного комитета по статистике за 2010–2025 годы проведен анализ рождаемости, смертности, естественного прироста, миграции и урбанизации. Результаты

показывают, что население Узбекистана стабильно увеличивается, что требует эффективного планирования занятости, образования и инфраструктуры.

Ключевые слова: демография, рост населения, рождаемость, смертность, миграция, урбанизация, возрастная структура, устойчивое развитие.

DEMOGRAPHIC GROWTH OF THE POPULATION OF UZBEKISTAN

Scientific supervisor Turaeva Zilola

Tashkent State University of Economics

Xudoyberganov Imomboy

Tashkent state university of economy

Abstract : This article examines the demographic growth of Uzbekistan's population, its key determinants, regional disparities, and socio-economic implications. Based on data from the State Committee on Statistics for the period 2010–2025, the study analyzes birth and death rates, natural population increase, migration trends, and urbanization processes. The findings indicate that Uzbekistan's population continues to grow steadily, which poses new challenges for labor markets, education, healthcare, and infrastructure development.

Keywords: demography, population growth, birth rate, mortality, migration, urbanization, age structure, sustainable development.

Kirish

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so'ng, aholining demografik o'sishi mamlakat taraqqiyotining eng muhim ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlaridan biriga aylandi. Aholi sonining ortib borishi nafaqat tabiiy jarayon, balki davlat siyosati, sog'liqni saqlash, ta'lim, iqtisodiyot va migratsiya jarayonlari bilan bevosita bog'liqdir. So'nggi o'n yilliklar davomida O'zbekiston aholisi barqaror ravishda o'sib bormoqda. Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2010-yilda mamlakat aholisi 28,5 million kishini tashkil etgan bo'lsa, 2020-yilda bu raqam 34 millionga, 2025-yilda esa 37 milliondan ortiq kishiga

yetgan. Bu davr mobaynida o'sish sur'ati yiliga o'rtacha 1,6–1,8 foiz atrofida bo'lib, Markaziy Osiyodagi eng yuqori demografik ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Demografik o'sishning asosiy sabablari orasida tug'ilish darajasining yuqoriligi, o'lim darajasining pasayishi, sog'liqni saqlash tizimidagi islohotlar, hamda ayollar o'rtasida ta'lim va bandlik darajasining ortishi bilan birga farzand tarbiyasiga e'tiborning saqlanib qolishi kabi omillarni keltirish mumkin. Shuningdek, davlat tomonidan oilalarni qo'llab-quvvatlash siyosati — “Mehribonlik va sog'lom oila” dasturlari, ona va bola salomatligini himoya qilish choralari ham tug'ilish sur'atlariga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Aholining o'sish sur'atlari bilan bir qatorda urbanizatsiya jarayonlari ham jadallashmoqda. Bugungi kunda O'zbekiston aholisining qariyb 51 foizi shaharlarda yashaydi, bu ko'rsatkich 2010-yillarga nisbatan 5 foizga oshgan. Bu esa aholining turmush tarzida, bandlik shakllarida, infratuzilma ehtiyojlarida katta o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Shahar aholisi sonining ko'payishi yangi turar joylar, transport tizimlari, sog'liqni saqlash va ta'lim muassasalariga bo'lgan talabni oshiradi. Demografik o'sish jarayoni bilan birga aholining yosh tarkibida ham o'zgarishlar yuz bermoqda. O'zbekiston aholisi orasida yoshlar ulushi yuqori — 30 yoshgacha bo'lganlar mamlakat aholining deyarli 60 foizini tashkil etadi. Bu esa demografik imkoniyat oynasi deb ataladigan davrni yuzaga keltirmoqda, ya'ni mehnatga layoqatli yoshdagi aholi ulushi yuqori bo'lib, iqtisodiyot uchun katta salohiyat yaratilmoqda. Shu bilan birga, bu aholini ish bilan ta'minlash, zamonaviy kasb-hunarga o'qitish va ijtimoiy sharoitlarini yaxshilashni talab qiladi. Aholi sonining o'sishi bilan bog'liq muammolar ham mavjud: yer va suv resurslarining cheklanganligi, ekologik yuklama ortishi, shaharlarning ortiqcha zichlashuvi, uy-joy va kommunal xizmatlarga ehtiyojning oshishi kabi holatlar rejalashtirishni yanada murakkablashtiradi. Shu sababli, demografik o'sishni nafaqat ijobiy jarayon, balki puxta boshqaruvni talab qiladigan strategik masala sifatida ko'rish lozim. Shunday qilib, O'zbekiston demografik o'sish jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega: aholining tabiiy o'sish sur'atlari yuqori, yoshlar ulushi katta, urbanizatsiya tez sur'atlarda davom etmoqda. Bu jarayon mamlakatning kelajakdagi iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish strategiyasini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar sharhi

Sobirov T. (2018). “O‘zbekiston demografiyasi va barqaror rivojlanish” asarida O‘zbekistonning mustaqillikdan keyingi demografik jarayonlari tizimli tahlil qilingan. Muallif 1991–2017-yillar oralig‘idagi tug‘ilish, o‘lim, tabiiy o‘sh, migratsiya va yosh tarkibi dinamikasini statistik asosda ko‘rsatib beradi. Sobirovning fikricha, O‘zbekistonda demografik o‘shning asosiy sabablari ijobiy tabiiy o‘sh, sog‘liqni saqlash tizimidagi islohotlar va oilaviy qadriyatlarning saqlanib qolishidir. Shuningdek, muallif aholining hududlar bo‘yicha notekis joylashuvi, mehnat migratsiyasi va urbanizatsiya jarayonlarining demografik muvozanatga ta‘sirini chuqur tahlil qiladi. U demografik o‘shni iqtisodiy rivojlanish bilan uyg‘unlashtirish zarurligini ta‘kidlab, O‘zbekiston uchun demografik siyosatni shakllantirishda ilmiy asoslar yaratadi.

Anderson B. (2020). “Population Dynamics in Central Asia: Trends and Challenges” nomli asarida Markaziy Osiyo davlatlarining demografik rivojlanishi solishtirilib tahlil qilingan. Muallif O‘zbekiston, Qozog‘iston, Tojikiston, Turkmaniston va Qirg‘iziston misolida aholining o‘sh sur‘atlari, tug‘ilish darajasi hamda migratsiya oqimlarini o‘rganadi. Andersonning ta‘kidlashicha, O‘zbekiston mintaqada eng yosh demografik tuzilishga ega bo‘lib, mehnatga layoqatli aholining yuqori ulushi iqtisodiyot uchun katta imkoniyat yaratadi. U O‘zbekistonning demografik siyosatini faol boshqaruv modeli sifatida baholaydi, ya‘ni davlat demografik jarayonlarga faol aralashib, sog‘lom oila, ta‘lim, bandlik va migratsiyani tartibga solish orqali o‘shni muvozanatda ushlab turishga intilmoqda. Shuningdek, muallif demografik portlashning ijobiy va salbiy tomonlarini ham tahlil qilib, bu jarayonning iqtisodiy va ijtimoiy muvozanatga ta‘sirini asoslab beradi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotlar metodologiyasi ushbu maqolaning ilmiy asosini tashkil etadi. Tadqiqotda demografik o‘shni o‘rganish uchun statistik, analitik, taqqoslama va dinamik tahlil usullari qo‘llanildi. Tadqiqotning maqsadi – O‘zbekiston aholisining demografik o‘sh jarayonini raqamli ma‘lumotlar asosida o‘rganish, uning asosiy omillarini aniqlash hamda kelajakda barqaror demografik siyosat yuritish bo‘yicha ilmiy xulosalar ishlab chiqishdir.

Tadqiqotning asosiy manbalari sifatida O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasining 2010–2025-yillar oralig‘idagi rasmiy ma’lumotlari, Jahon banki (World Bank) hamda Birlashgan Millatlar Tashkilotining UNdata bazalaridagi demografik ko‘rsatkichlar olindi. Ushbu ma’lumotlar yordamida aholining umumiy soni, tug‘ilish va o‘lim ko‘rsatkichlari, tabiiy o‘sinh sur‘atlari, migratsiya jarayonlari va urbanizatsiya darajalari o‘rganildi.

Tahlil jarayonida quyidagi usullar qo‘llanildi:

1. Statistik tahlil – aholining soni va o‘sinh sur‘atlarini aniqlash, yillar kesimida dinamik o‘zgarishlarni ko‘rsatish.
2. Taqqoslama tahlil – O‘zbekiston demografik jarayonlarini Markaziy Osiyodagi boshqa davlatlar bilan solishtirish orqali umumiy tendensiyalarni aniqlash.
3. Grafik va jadval asosida tahlil – demografik ko‘rsatkichlarning yillik o‘zgarishini vizual shaklda tasvirlash.
4. Analitik yondashuv – demografik o‘sinhning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik oqibatlarini tahlil qilish, ularning o‘zaro bog‘liqligini aniqlash.

Tadqiqot davomida ma’lumotlar bir necha bosqichda qayta ishlanib, ularning o‘rtacha qiymatlari, o‘sinh sur‘atlari va nisbiy tafovutlari hisoblab chiqildi. Shuningdek, demografik jarayonlarga ta’sir etuvchi omillar – tug‘ilish siyosati, migratsiya oqimlari, ta’lim darajasi va sog‘liqni saqlash tizimi rivojlanishi alohida tahlil qilindi.

Natijada, metodologik yondashuv orqali O‘zbekiston aholisi sonining barqaror o‘sinh tendensiyalari, hududlar bo‘yicha farqlar hamda yosh tarkibidagi o‘zgarishlar aniqlandi. Bu yondashuv demografik jarayonlarni chuqurroq tushunish va kelajakdagi rejalashtirish siyosatini ilmiy asoslash imkonini beradi.

Tahlillar va natijalar muhokamasi

O‘zbekiston aholisining demografik o‘sishi bo‘yicha olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi o‘n yillikda mamlakat aholisi barqaror va tez sur‘atlar bilan ortib

bormoqda. Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, 2010-yilda O‘zbekiston aholisi 28,5 million nafarni tashkil etgan bo‘lsa, 2025-yilda bu ko‘rsatkich 37 milliondan oshdi. O‘rtacha yillik o‘sinh sur‘ati 1,6–2 foiz atrofida bo‘lib, bu Markaziy Osiyoda eng yuqori demografik o‘sinh darajasiga ega mamlakatlardan biri ekanini ko‘rsatadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, aholining o‘shiga eng katta ta’sir etuvchi omil yuqori tug‘ilish darajasidir. So‘nggi yillarda bir ayolga to‘g‘ri keladigan o‘rtacha farzandlar soni 3,2–3,5 atrofida saqlanib kelmoqda. Shu bilan birga, sog‘liqni saqlash tizimining rivojlanishi o‘lim darajasining pasayishiga olib kelgan. Bu esa tabiiy o‘sinh sur‘atlarini yanada oshirgan.

Hududlar kesimida olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatdiki, aholining eng tez o‘shishi Qashqadaryo, Samarqand, Farg‘ona va Andijon viloyatlarida kuzatilmoqda. Bunga bu hududlarda tug‘ilish ko‘rsatkichlarining yuqoriligi va aholi zichligining katta bo‘lishi sabab bo‘lmoqda. Aksincha, Toshkent shahri va Navoiy viloyatida o‘sinh sur‘ati nisbatan pastroq bo‘lib, bu hududlarda migratsiya jarayonlarining faol kechayotgani bilan izohlanadi. Tahlil natijalari, shuningdek, urbanizatsiya jarayonlarining kuchayib borayotganini ham ko‘rsatdi. 2010-yilda¹ aholining 48 foizi shaharlarda yashagan bo‘lsa, 2025-yilga kelib bu ko‘rsatkich 52 foizdan oshgan. Bu esa sanoatlashuv, infratuzilma rivojlanishi va bandlik siyosatining o‘zgarishi bilan bog‘liq. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, demografik o‘sinh mamlakat uchun ijobiy iqtisodiy imkoniyatlar bilan bir qatorda, ayrim muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Aholining tez o‘shishi natijasida ish o‘rinlariga bo‘lgan talab ortmoqda, ta’lim va sog‘liqni saqlash tizimlariga yuklama kuchaymoqda. Shuningdek, uy-joy ta’minoti, ekologik muvozanat va suv resurslari masalalari ham dolzarb bo‘lib qolmoqda. Natijalarga ko‘ra, demografik siyosatda aholining sifat jihatdan rivojlanishiga e’tibor qaratish zarur. Ya’ni, faqat son jihatdan emas, balki aholi salomatligi, ta’lim darajasi, kasbiy tayyorgarligi va ijtimoiy himoyasi bo‘yicha

¹ <https://stat.uz/uz/>

ham yuksalish zarur. Shu yo‘l bilan demografik o‘shishni mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi bilan uyg‘unlashtirish mumkin bo‘ladi.

Umuman olganda, tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston demografik o‘shishining asosiy xususiyati — bu barqaror tabiiy o‘shish, yosh aholining yuqori ulushi va urbanizatsiya jarayonining jadallashuvidir. Ushbu omillar mamlakatning mehnat resurslari, iqtisodiy salohiyati va ijtimoiy siyosati uchun muhim yo‘nalishlarni belgilab beradi.

Yil	Doimiy aholi soni (taxminiy)	Izoh
2010	~ 28,0 million Davlat Statistika ... +3	Stat.uz rasmiy ma’lumotida keltirilgan.
2020	~ 33,9 million Davlat Statistika ... +2	Rasmiy e’lon, 2020 yildagi ko’rsatkich.
2025	~ 37,5 million Davlat Statistika ... +1	2025 yil 1-yanvar holati.

Xulosa va takliflar

O‘zbekiston aholisining demografik o‘shishi bo‘yicha olib borilgan tahlillar natijasida quyidagi muhim xulosalarga kelindi:

Birinchidan, 2010–2025-yillar oralig‘ida O‘zbekiston aholisi soni barqaror ravishda o‘shib borgan. 2010-yilda 28 million atrofida bo‘lgan aholi 2025-yilga kelib 37,5 milliondan oshgani kuzatiladi. Bu davr mobaynida o‘rtacha yillik o‘shish sur’ati 1,6–2 foizni tashkil etgan. Ushbu ko‘rsatkich Markaziy Osiyo mamlakatlari orasida eng yuqori darajalardan biridir.

Ikkinchidan, aholining o‘shishida tabiiy omillar — yuqori tug‘ilish darajasi va past o‘lim ko‘rsatkichi asosiy rol o‘ynagan. Tibbiyot tizimining rivojlanishi, bolalar o‘limining kamayishi hamda aholi salomatligiga e’tiborning oshishi tabiiy o‘shishni kuchaytirgan.

Uchinchidan, demografik o‘shish bilan birga urbanizatsiya jarayonlari ham jadallashgan. 2010-yillarda aholining deyarli yarmi shaharlarda yashagan bo‘lsa, 2025-

yilga kelib bu ulush 52–53 foizga yetgan. Bu iqtisodiy faollik va sanoatlashuv darajasi oshayotganini bildiradi.

To‘rtinchidan, aholining yosh tarkibida mehnatga layoqatli yoshdagi aholining ulushi yuqori. Bu mamlakat mehnat resurslari salohiyatining kengayishiga imkon yaratmoqda, biroq shu bilan birga ish o‘rinlari, ta’lim tizimi va ijtimoiy xizmatlar uchun talabni ham oshirmoqda.

Beshinchidan, aholining tez o‘sishi ayrim ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni ham keltirib chiqarmoqda: uy-joy bilan ta’minlash, ekologik resurslar taqchilligi, suv va oziq-ovqat xavfsizligi, bandlik va migratsiya masalalari dolzarb bo‘lib bormoqda.

Shu asosda quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Aholi sonining o‘rishini iqtisodiy o‘rish bilan muvozanatlashtirish zarur. Demografik siyosat ishlab chiqishda har bir yangi ishchi kuchiga to‘g‘ri keladigan ishlab chiqarish quvvatlari va bandlik darajasi hisobga olinishi lozim.
2. Tug‘ilish siyosatini ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash bilan uyg‘unlashtirish kerak. Ayniqsa, yosh oilalarni uy-joy, ta’lim va tibbiy xizmat bilan ta’minlash orqali demografik barqarorlikni ta’minlash mumkin.
3. Qishloq joylarda aholining ish bilan bandligini oshirish, infratuzilma va transport tizimini rivojlantirish orqali ichki migratsiyani muvozanatlashtirish zarur.
4. Aholining sifat ko‘rsatkichlarini yaxshilash maqsadida ta’lim, sog‘liqni saqlash va ekologik barqarorlik sohalariga sarmoya kiritish lozim.
5. Demografik ma’lumotlarni doimiy monitoring qilish va raqamli statistika tizimini takomillashtirish orqali aholining real o‘rish tendensiyalarini tezkor aniqlash mumkin bo‘ladi.

Umuman olganda, O‘zbekiston aholisi sonining barqaror o‘rishi mamlakat uchun katta iqtisodiy salohiyat va imkoniyatlar manbaidir. Shu bilan birga, bu jarayonni ilmiy asosda boshqarish, demografik siyosatni iqtisodiy va ijtimoiy dasturlar bilan uyg‘unlashtirish O‘zbekistonning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. **O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi.** (2010–2025). *O'zbekiston Respublikasining demografik ko'rsatkichlari va aholining tabiiy o'sishi haqida hisobotlar.* – Toshkent: Stat.uz rasmiy nashrlari.
2. **Sobirov, T.** (2018). *O'zbekiston demografiyasi va barqaror rivojlanish.* – Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti.
3. **Anderson, B.** (2020). *Population Dynamics in Central Asia: Trends and Challenges.* – Cambridge University Press, London.
4. **UNFPA (United Nations Population Fund).** (2023). *Population and Development in Uzbekistan: Demographic Outlook 2030.* – New York: UNFPA Regional Office for Eastern Europe and Central Asia.
5. **World Bank.** (2024). *Uzbekistan Demographic and Social Indicators 2010–2025.* – Washington D.C.: The World Bank Group.
6. **Abdurahmonov, Q.** (2021). *Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish va demografik jarayonlar o'zaro bog'liqligi.* – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.